

ISTORIE

Filip-Lucian Iorga s-a născut la 16 iulie 1982, în București, ca urmaș al unui vechi neam de moșneni ialomițeni. Doctor în istorie al Universității din București (2011). Stagiu la Centre de Recherches en Histoire du XIXe Siècle, Universitatea Paris IV – Sorbona (2009–2010). Studii la European College of Liberal Arts, Berlin (2004). În prezent, este director al Departamentului Memoria Exilului Românesc din cadrul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, cadru didactic asociat la Facultatea de Litere a Universității din București și vicepreședinte al Fundației Culturale „Erbiceanu“. Membru al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta“ (din 2002). În 2008 a primit Medalia Regele Mihai I pentru Loialitate. A publicat volumele *Genocidul comunist în România*, vol. IV, *Reeducarea prin tortură* (cu Gheorghe Boldur-Lățescu; Albatros, 2003; fragmente din volum au fost incluse în Raportul final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România), *Breviar pentru păstrarea clipelor. Filip-Lucian Iorga în dialog cu Alexandru Paleologu* (Humanitas, 2005, 2007, 2012), *Les Cazaban. Une chronique de famille* (cu Eugen Dimitriu; Universal Dalsi, 2007), *Le tempérament œcuménique. Entretiens avec Jean Delumeau, Neagu Djuvara, Jacques Le Goff, Emmanuel Le Roy Ladurie, Éric Mension-Rigau, Jordi Savall* (Éditions Baudelaire, Lyon, 2013). Autor al chestionarului *Memoria elitelor românești*, parte a unei cercetări dedicate descendenților actuali ai boierimii, marii burghezii și elitelor intelectuale românești.

Blog personal: poianamosnenilor.wordpress.com

Filip-Lucian Iorga

STRĂMOȘI PE ALESE

*Călătorie în imaginarul genealogic
al boierimii române*

*Cuvânt înainte de
Neagu Djuvara*

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Iustina Croitoru
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Elena Dornescu, Anca Ionescu
DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IORGA, FILIP-LUCIAN

Strămoși pe alese: călătorie în imaginarul genealogic al boierimii
române / Filip-Lucian Iorga; Neagu Djuvara (cuv. înainte). –

București: Humanitas, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-3844-1

I. Djuvara, Neagu (cuv. înainte)

929.735(498)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

*Dedicată amintirii bunicului meu,
ing. Mircea Stănescu,
urmaş de moşneni ialomiţeni,
ofiţer al Armatei Regale*

Eu nu cuget nici să fac reclamă sau laude nemeritate cuiva, nici să fac vreun rău și să blamez anume și din chiar senin pe cineva, fie din vreun interes, fie din vreo pasiune. Eu voiesc să arăt cum s-a croit modă la noi de a se scrie istoria noastră și de a se împodobi în contradicție cu actele adevărate [...]. Aș fi avut dorința să nu dau nume la iveală, ca să nu supăr pe nimeni absolut, dar este greu să vorbești de nume și pe nimeni să nu atingi.

Ștefan D. Grecianu

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> de Neagu Djuvara	13
Întâlnirea genealogiei cu istoria imaginarului	15
I. CE ESTE IMAGINARUL GENEALOGIC?	
O încercare de definire.	22
Falsurile relevante.	24
În căutarea legitimității	26
Imaginarul genealogic, capital simbolic.	27
Ce, unde și când: domeniul cercetării.	30
Cum: precizări metodologice	32
II. IMAGINARUL GENEALOGIC, DIN EGIPTUL ANTIC PÂNĂ ÎN AMERICA SECOLULUI XX	
Fiii Soarelui: imaginarul genealogic în Orientul antic	37
Neptoții lui Zeus: mitologiile genealogice în Grecia antică	40
Cezar, urmașul lui Venus	42
<i>Jésus est de très bonne famille</i> : genealogii biblice	46
„Celui ce gândește bine nimic nu îi poate înăbuși sentimentul de rudenie“: Occidentul medieval și legitimarea prin genealogie.	48
Aristocrații francezi, urmași ai troienilor, ai galilor sau ai francilor	54
Rădăcini romane și nu numai: imaginarul genealogic italian	58
Litania strămoșilor împăratului Maximilian de Habsburg	60

<i>Il est généalogiste...</i>	61
Genealogiile armenesti bune la toate.	62
Doctorul Fernald, urmaș al regilor Franței, rudă cu Shakespeare și cu Washington	64

III. IMAGINARUL GENEALOGIC ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

Mitologii genealogice voievodale.	68
<i>Corvineștii și ginta Valeria</i>	68
<i>Gens Mucia și dinastia Flaviilor, strămoși ai Movileștilor</i>	69
<i>Despot Vodă, invenții herculeene</i>	72
<i>Cantemireștii, urmașii lui Timur-Lenk</i>	74
<i>„Basarabii“ de după Basarabi: Craiovești, Brâncoveni și Bibești</i>	79
Autorii și sursele. Imaginarul genealogic românesc în scrierile istoriografice și memorialistice	93
<i>Vlad Mălăescu, Vlad Boțulescu sau Vladislav Malaeski de Fidélité?</i>	93
<i>„Proști rădicați la boierie“: paharnicul Costandin Sion are limba ascuțită</i>	95
<i>Sioneștii: cărturari și falsificatori</i>	102
<i>Cronica lui Huru (Izvodul lui Clănău), un fals sionesc?</i>	109
<i>Bogdan Petriceicu-Hasdeu: fabulație și aristocratism</i>	120
<i>Octav-George Lecca: genealogia romantică</i>	125
Ce chipuri poate lua imaginarul genealogic	134
<i>De la Kogălniceanu la „de Kogalnitchan“: transformarea numelor, adăugarea particulelor de noblețe</i>	134
<i>De la Schwartz la Negri: uzurparea numelor istorice</i>	145
<i>„Contele“ C.A. Rosetti: titluri autentice, titluri inventate</i>	147
<i>Străjeștii: boieri moldoveni printre nobilii ruși</i>	157
<i>Monsieur le comte de...</i>	163
<i>A fi sau a nu fi... în Gotha</i>	165
<i>Le ventre anoblit. Când noblețea vine de la mamă</i>	168
<i>Descendența din Basarabi și din „descălecătorii de țară“</i>	172
<i>„Uitarea“ rădăcinilor: din ce moșneni au apărut și în ce opinci s-au mistuit</i>	176
<i>„Uitarea“ urmașilor: cazul Eugeniei Mavrogheni</i>	180

<i>De la doctorul Pascal la fiul din flori al lui Liszt: imagine genealogic, imagine literară</i>	182
<i>Vasile Alecsandri, venețianul.</i>	184
<i>Duiliu Zamfirescu (1858–1922), urmașul Lascarizilor bizantini</i>	185
<i>Mateiu Caragiale „de Boiul-Mare“</i>	187
<i>Grigore H. Grandea (1843–1897), nepotul lordului Byron . .</i>	191
<i>Imaginarul în heraldica boierească</i>	192
<i>Imaginarul genealogic, vehicul al modernizării: „îmburghezire“ și strategii de delimitare</i>	195

IV. TIPURI DE MITOLOGII GENEALOGICE BOIEREȘTI ÎN SECOLELE XVIII–XIX

Rădăcini în timpurile eroice: imaginarul genealogic și ideologia națională	204
<i>Basarabii, urmași ai clanului dacic al Sarabilor</i>	206
<i>Grădiștenii, urmași ai romanului Gratidianus</i>	211
<i>Familia Jianu-Cesianu și Plautio Caesiano</i>	213
<i>Familia Lecca și Marcus Porcius Laecca</i>	214
<i>Urecheștii și Corbenii: urmași ai Romei ca descendenți ai Corvineștilor</i>	217
<i>Familia Costaki și vornicul Boldur</i>	219
<i>Uciderea leului, „cneazul valah“ din Balaci și Bălăcenii . .</i>	224
<i>Familia Bogdan, descendența din Ștefan cel Mare și disparițiile de documente</i>	225
<i>Regii României, urmași ai Movileștilor</i>	227
Strămoși „exotici“	233
<i>De la Magul Balthazar, prin conții de Baux și dinastia Balșici, la familia Balș</i>	235
<i>Strămoși maghiari</i>	242
<i>Familia Sturdza, coborâtoare din conții Thurzó de Bethlenfalva</i>	243
<i>Strămoși poloni, baltici și germanici</i>	245
<i>Familia Berindei, coborâtoare a unui cneaz lituanian . .</i>	246
<i>Familia Macedonski și cartea ei de aur</i>	247
<i>Strămoși balcanici</i>	251
<i>Strămoși italieni</i>	251

<i>Sturdzeștii, de la conții Thurzó la cavalerii de Rhodos.</i>	254
<i>Strămoși francezi</i>	255
<i>Familia Lămotescu „de la Motte“</i>	256
<i>Familia Năsturel-Herescu, de la strămoșii romani</i> <i>la contele Henrih</i>	260
<i>Strămoși tătari sau turci</i>	261
<i>Sioneștii, urmașii lui Beldingherei, hanul de Crâm</i>	262
„Bizanț după Bizanț“	266
<i>Strămoși în Bizanț</i>	266
<i>Strămoși francezi: povestea Cantacuzinilor</i>	270
<i>Strămoși italieni</i>	275
<i>Familia Mavrogheni și dogele Francesco Morosini</i>	276
Fanarul împământenit	277
Mitologii genealogice contemporane	284
<i>Rasa pură, originea socială sănătoasă</i> <i>și nomenclatura comunistă sau despre un imaginar</i> <i>genealogic ideologizat</i>	284
<i>După 1989, o reaşezare problematică</i>	286
Strămoșii pe care ni-i alegem	287
Concluzii	291
Bibliografie	293
Summary	317

Cuvânt înainte

Tânărul istoric Filip-Lucian Iorga, cu cartea Strămoși pe alese. Călătorie în imaginarul genealogic al boierimii române, introduce acum o temă care nu a fost până astăzi abordată în detaliu la noi, anume relația dintre genealogie și imaginar. Prezintă mai întâi subiectul pe planul istoriei universale, începând cu Egiptul antic – ceea ce, adaug eu, corespunde și unei realități istorice: anume că primul embrion de istorie pe care-l posedăm, în civilizațiile din care ne tragem, e constituit de genealogiile faraonilor din Regatul Vechi. De la asemenea relatări oneste la închipuiri fantastice e doar un pas: urcând pe șirul succesiunii regale, primul dintre ei, încă unul real, trebuia tras dintr-unul ireal, unul fantastic, unul sacru. Constatăm acest fenomen la egipteni, la sumerieni, la greci, la romani (Cezar cobora din Venus!). Oare și la daci, cu Zalmoxis?

Autorul trece apoi, de acolo, la imaginarul genealogic în Țările Române, care, evident, ne interesează cel mai mult: strămoși extraordinari și-au găsit și Corvineștii, și Movileștii, și Cantemireștii. Filip-Lucian Iorga ne înșiră zeci de cazuri de familii boierești care și-au găsit strămoși pretutindeni, inclusiv la Roma. De pildă, Jianu-Cesianu, coborâtori din romanul Plautio Caesiano. Mi-am aflat și neamul meu dinspre mamă, Grădiștenii, ridiculizat prin născocirea unui văr al bunicului meu, generalul Nicolae Grădișteanu: Grigore Grădișteanu, dintr-un snobism fără margini și din prostie (lucrurile

merg adesea împreună), i-a tras pe Grădișteni din romanul Gratidianus, aflător în colonia Dacia...

Exemplele pe care ni le oferă Filip-Lucian Iorga sunt numeroase și stârnesc întotdeauna un zâmbet indulgent, dacă nu chiar râsul. Ele formează nucleul principal al cărții, care apoi se extinde și la alte considerații, de o natură mai generală și teoretică.

Bibliografia e de o bogăție incredibilă. Întrucât cunosc onestitatea intelectuală a autorului, incapabil de a se fi lăsat ispitit de înșirarea cu nemiluita a unor lucrări nici măcar răsfoite sau, mai grav, cum întâlnim în ziua de azi în mai multe cazuri, de un plagiat, acest amănunt e încă o dovadă de temeinicia lucrării.

Închei, așadar, îndemnând pe cititor să se cufunde acum în lectura cărții, care e nu numai interesantă și adesea hazlie, ci și cu adevărat pasionantă.

Neagu Djuvara
20 iulie 2012

I. Ce este imaginarul genealogic?

În lucrarea *La Nouvelle Histoire*, coordonată de Jacques Le Goff, Evelyne Patlagean scrie că domeniul imaginarului este constituit din ansamblul reprezentărilor care depășesc limita impusă de constatările experienței și de înlănțuirile deductive pe care acestea le îngăduie. Această definiție delimitează, așadar, domeniul imaginarului ca fiind alcătuit din tot ceea ce se află în afara realității concrete, incontestabile, din tot ceea ce este fals și neverificat sau neverificabil. Dar domeniul imaginarului (adică al falsului și al neverificatului) și cel al realității verificate prin experiență sau prin experiment nu pot fi delimitate strict, granița dintre ele depinzând de noi înșine, de epoca și de mediul în care ființăm, de cultura căreia îi aparținem, de nivelul de instruire. Toate aceste elemente ne pot determina să operăm transferuri între domeniul realului și cel al imaginarului, să considerăm imaginare lucruri care pentru oamenii altui timp sau ai altui spațiu treceau drept reale, și invers. Or, tocmai această fluiditate a graniței dintre real și imaginar nu îngăduie plasarea semnului de egalitate între „imaginar“ și „fals“. Chiar E. Patlagean, după ce optase pentru stricta delimitare între teritoriul imaginarului și cel al realității, vorbește despre „limita așa-zis obiectivă dintre real și imaginar“. Frontiera dintre realitate și imaginar este trasată în funcție de codul cultural al celui care operează respectiva delimitare.

În definirea imaginarului vom porni de la viziunea lui Lucian Boia, conform căreia acesta este o realitate independentă de ceea ce se află în afara minții noastre, realitate care dispune de propriile structuri și de propria dinamică, acționând asupra lumii exterioare și fiind, în același timp, influențată de către aceasta. Putem privi, de asemenea, imaginarul ca pe o istorie structurală și dinamică a arhetipurilor, a acelor constante esențiale ale spiritului uman.

O încercare de definire

Imaginarul genealogic este acel imaginar legat de originea, istoria și structura familiilor. El cuprinde o mare varietate de *mituri genealogice*, de la strămoși fictivi, fie ei divini sau umani, la înrudiri fabuloase, genealogii inventate, descendențe imposibil de documentat, interpretări eronate ale unor spițe de neam, transformarea imaginară a unor date atestabile documentar, genealogii reale care au primit interpretări neașteptate și clișee istoriografice țesute pe marginea genealogiilor mai mult sau mai puțin atestabile. Cercetarea acestui bogat material trebuie să se aplece asupra măsurii în care imaginarul genealogic a produs efecte asupra plăsmuirilor și a deținătorilor respectivelor filiații, asupra celor cu care aceștia au intrat în contact și asupra rețelei sociale a epocii în care filiațiile respective au funcționat ca „mituri utile“. Aceste mituri genealogice se încadrează în structura arhetipală a *actualizării originilor*: genealogia unei familii face legătura între trecut și prezent, încercând să transmită un patrimoniu identitar și memorial descendenților viitori. Evocarea nașterii unei familii, citarea strămoșilor legendari sau iluștri și a faptelor excepționale ale acestora facilitează construirea unei identități familiale și a unui discurs menit să explice rolul, menirea, destinul istoric al respectivei familii. Membrii unei familii,

descendenții unui strămoș comun se recunosc în mitul genealogic fondator, care le oferă și garanția perenității. Miturile genealogice se constituie astfel într-un domeniu de prim interes pentru istoricul imaginarului, care este conștient, ne spune Lucian Boia, că „nimic nu este mai prezent în conștiința oamenilor decât originile“. Chiar și în cazul „gândirii sălbatice“ analizate de Claude Lévi-Strauss.

Claude-Gilbert Dubois oferă și el, într-un studiu inclus în volumul *Introduction aux méthodologies de l'imaginaire*, coordonat de Joël Thomas, o clasificare a miturilor: atunci când această clasificare folosește criteriul semnificației, împreună cu miturile identitare și cele ale finalității, apar și miturile originii, împărțite la rândul lor în mituri ale creației și mituri fondatoare (*mythes de fondation*). Dacă miturile creației se referă în special la crearea universului, a omului și a animalelor, miturile fondatoare se referă la comunități, orașe, popoare, națiuni. Autorul nu vorbește și despre familie în clasificarea lui, dar miturile genealogice pot fi incluse în categoria miturilor fondatoare, pentru că explică numele, apariția, evoluția istorică și principiile care stau la baza funcționării familiilor în cauză.

Dacă suntem de acord că imaginarul este o realitate independentă, atunci punctul de plecare rămâne secundar. Fie că sunt reale (în „realitatea“ exterioară), inventate sau parțial inventate, personajele fondatoare și situațiile exemplare se înscriu în tipologia ideală a mitologiei genealogice. Pentru a alege un exemplu, ne vom referi la familia Cantacuzino: la banul Mihai Cantacuzino, în *Genealogia Cantacuzinilor*, descendența inventată a familiei din pairi francezi este alăturată legăturii dintre dinastia bizantină și familia boierească din Țările Române (care, din cauza unor verigi lipsă, se află la granița dintre ficțiune și realitatea concretă) și realității concrete conform căreia familia Cantacuzino a fost una dintre cele mai importante familii boierești și domnești din Țările Române. Toate aceste elemente sunt

amalgamate, indiferent de raportul lor cu realitatea exteroară, într-un mit genealogic coerent. Pentru că este structură, și nu „materie“, mitul poate integra materiale adevărate și fictive sau parțial fictive și le poate orândui după regulile proprii imaginarului. De aceea, judecarea miturilor în funcție de „adevăr“ și „neadevăr“ reprezintă o abordare simplistă.

Folosim termenul „mit“ tot în accepțiunea lui Lucian Boia; astfel, mitul este o „construcție imaginară: povestire, reprezentare sau idee, care urmărește înțelegerea esenței fenomenelor cosmice și sociale în funcție de valorile intrinseci comunității și în scopul asigurării coeziunii acesteia“.

Falsurile relevante

Mitologiile genealogice merită atenție pentru că au și ele istoria lor, chiar dacă o „istorie paralelă“, cum spune Andrei Pippidi: „[...] falsurile genealogice compun o *istorie paralelă*, imaginară, o revanșă târzie asupra unei realități neconvenabile și o încercare patetică de a trăi consecințele lui «ce-ar fi fost dacă...»“¹.

Vom încerca, așadar, să demonstrăm importanța genealogiilor inventate, atât ca metodă de obținere sau consolidare a prestigiului social, cât și ca vehicul și consecință ale procesului incipient de modernizare și occidentalizare a Țărilor Române. În acest scop, vom urmări traseele unora dintre invențiile genealogice, de la apariție la impunerea lor și, mai ales, la efectele pe care le-au produs asupra celor care și le-au asumat și asupra societății. Vom căuta să conturăm cu mai multă precizie importanța studierii imaginarului genealogic, dincolo de adevărul sau falsitatea demonstrabile documentar ale unor genealogii.

1. Andrei Pippidi, „False genealogii bizantine din ciclul constantinian“, în *Arhiva genealogică*, Anul I (VI), No. 3–4, Editura Academiei Române, Iași, 1994, p. 107.

Veridicitatea unei spițe de neam poate fi, în general, lesne analizată cu instrumentele genealogiei, iar falsele filiații – construite de posesorii lor, în diferite etape istorice, în scopul legitimării și al obținerii de autoritate în cadrul comunității – sunt detectabile. În planul imaginarului genealogic nu mai putem însă funcționa, ca atunci când discutăm falsurile din unghiul de vedere al științei genealogice, numai în termeni de *adevărat* sau *fals*, ci trebuie să utilizăm și noțiunile de *relevant* sau *irrelevant*. Pentru că o genealogie poate fi falsă, dar poate avea relevanță în funcție de influența pe care o are asupra celor care cred în ea, producând astfel *efecte*. Dacă studiul genealogic caută documentele care pot atesta sau infirma respectivele construcții, pentru explicarea imaginarului genealogic trebuie atinsă și problema gradului de relevanță într-un context dat pe care o anumită filiație, chiar dacă demonstrat falsă (în planul strict al științei genealogice), îl poate avea. Să luăm, pentru exemplificare, două cazuri genealogice oferite de Mihai Dim. Sturdza: documentele arată clar că mareșalul Alexandru Averescu descindea dintr-o familie mic-boierească. Cu toate acestea, mareșalul nu a fost considerat de contemporanii săi și nu s-a considerat, el însuși, boier. Pe de altă parte, prințul Leon Ghika-Dumbrăveni descindea, de fapt, din negustorul Gheoca, numele de Ghika fiind uzurpat. Și totuși, Leon Ghika a fost, după toate relatările, unul dintre cei mai desăvârșiți seniori pe care i-a avut România. Regele Carol I însuși, despre care nu putem spune că ar fi fost generos în privința confirmării titlurilor mondene, i se adresa în corespondență cu formula *Votre Altesse Sérénissime*. Iată două cazuri în care aplicarea strictă și „obiectivă“ a datelor documentare ne poate înșela.

Mihai Dim. Sturdza realizează în studiul „Mituri și imposturi. Genealogii false cu scopuri politice“ o sinteză foarte reușită a falsurilor genealogice („mituri utile“) folosite în scopul obținerii de legitimitate politică. El separă cu precizie genealogia care apela la astfel de procedee, și care a

fost singura „știință politică“ predată în universitățile europene până la începutul secolului al XVIII-lea, de știința genealogică propriu-zisă a epocii noastre, însă atrage atenția și asupra pericolului de a judeca faptele trecute cu criterii contemporane nouă: „Ceea ce trebuie evitat, lucrul se spune mereu, este transferul retroactiv al mentalității celor de astăzi asupra unor oameni sau evenimente de mult trecute“¹.

Acest „transfer retroactiv“ se poate petrece și atunci când judecăm genealogiile inventate fără să ne oprim cu mai multă atenție asupra rolului lor de „mituri utile“. Pe lângă analiza falsității unor genealogii, trebuie să ne ocupăm de genealogiile imaginare privindu-le și dintr-o altă perspectivă, prin plasarea accentelor nu numai pe realitatea „obiectivă“ istorică a documentelor, ci și pe realitatea mentală a imaginilor despre genealogii și chiar despre documente, a imaginilor de sine și a imaginilor celuilalt, ascunse în controversele genealogice. Dincolo de filiația atestabilă documentar există o filiație care se întemeiază pe imagini și pe reputații.

În căutarea legitimității

Roland Mousnier analizează, în lucrarea lui *Les hiérarchies sociales de 1450 à nos jours*, fenomenul stratificării sociale, în care pe lângă diferențierea socială, marcată de diviziunea funcțiilor sociale, joacă un rol foarte important și evaluarea socială, o evaluare reciprocă a indivizilor, care conduce la precizarea rangului ocupat în societate, rang revelat de comportamentul celorlalți. Judecățile sociale de valoare se bazează pe credințe, impresii, opinii, emoții, tendințe sentimentale și afective, lipsite de „obiectivitate“.

1. Mihai Dim. Sturdza, „Mituri și imposturi. Genealogii false cu scopuri politice“, în *Arhiva genealogică*, Anul I (VI), No. 3–4, Editura Academiei Române, Iași, 1994, p. 116.

Situarea în ierarhia socială se face în funcție de mai multe criterii, precum funcțiunea principală (meserie, profesie), rasa, religia, averea etc., care se combină pentru a fixa rangul. Criteriul care ne interesează în mod special este cel al nașterii, unde poate intra în joc și imaginarul genealogic.

Stratificarea socială se poate face pe mai multe paliere: legal (în funcție de legi și de cutume), al statutului social, economic (în funcție de natura resurselor, Mousnier emițând ipoteza conform căreia prestigiul cu care anumite resurse economice sunt investite este mai important decât mărimea averii), din punctul de vedere al puterii (guvernanți, magistrați etc.), ideologic.

Statutul social este considerat de Mousnier esențial în stratificarea socială. În funcție de originile familiei și de alianțele matrimoniale, de simbolurile și miturile sociale, de sensibilitatea morală, sentimente, emoții, mentalități, credințe, opinii, valori, dorințe, atitudini, comportament, etichetă, stil de viață, maniere, educație, distracții apar diferențele de stimă socială, demnitate, rang, onoare, prestigiu între indivizi și între grupurile sociale (familie, corpuri, colegii, comunități) și recunoașterea reciprocă a acestor diferențe într-o atare societate. Pentru a discerne stratificarea socială într-o atare societate, trebuie examinate raporturile dintre aceste paliere în funcție de care se cristalizează stratificarea.

Importanța originilor familiale ne ajută să înțelegem rolul imaginarii genealogice în cucerirea unei mai mari stime sociale, menită să asigure un loc mai bun în ierarhia socială.

Imaginarul genealogic, capital simbolic

În teoria sa asupra spațiului social din *La distinction. Critique sociale du jugement*, Pierre Bourdieu introduce conceptul de *habitus*, specific fiecărei clase sociale și definit prin capacitatea de a produce practici sociale și de a le

plasa în spațiul social. Identitatea socială se construiește prin diferență, și clasele au gusturi și predispoziții estetice diferite. Dominația socială se exercită prin fenomenele de distincție, produse de diferitele capitaluri: nașterea, averea, educația, talentele. În această interpretare, strămoșii (reali sau fictivi), înrudirile, mitologiile genealogice pot deveni și ele un important capital în jocul dominației sociale, un capital simbolic menit să marcheze distincția. A avea strămoși remarcabili înseamnă a avea „vechime“ și a dispune de un „capital original de statut“, care permite membrilor în viață ai vechilor familii să fie scutiți de a-și mai demonstra calitățile ei înșiși.

Bourdieu este sceptic în legătură cu încercările de a oferi definiții definitive pentru noblețe. Pentru el, tocmai dificultatea de a găsi o definiție ultimă, pluralitatea acestor definiții și lupta dintre ele ajută la înțelegerea fenomenului complex pe care îl reprezintă noblețea. Pentru discuția despre imaginarul genealogic este foarte importantă următoarea observație a lui Bourdieu:

„[...] uzurpările nobleței sunt un element esențial pentru înțelegerea funcționării mecanismelor de reproducere a nobilimii. Mecanismele nobleței funcționează tocmai fiindcă există oameni care vor să pătrundă, cu orice preț, în rândurile nobilimii: trebuie așadar să luăm acest fenomen ca obiect și să evităm judecățile de valoare“¹.

Prin urmare, mitologiile genealogice nu rămân doar niște curiozități de insectar, niște note de subsol în marginea genealogiilor „adevărate“. Ele sunt, de fapt, centrale în efortul de înțelegere a mecanismelor profunde ale nobleței.

Nobilimea (includem în acest termen general și boierimea din Moldova și Țara Românească) poate fi caracterizată

1. Pierre Bourdieu, „Postface. La noblesse: capital social et capital symbolique“, în Didier Lancien et Monique de Saint Martin (sous la direction de), *Anciennes et nouvelles aristocraties de 1880 à nos jours*, Éditions Maison des sciences de l'homme, Paris, 2007, p. 385.

prin posesia unui capital economic, mai mult sau mai puțin important, dar de o natură aparte (castele, conace, moșii), a unui capital social și a unui capital simbolic. Capitalul social este alcătuit dintr-o rețea de relații, care trebuie întreținute printr-o muncă specifică de „socializare“. Chiar dacă, în accepțiunea burgheză a muncii productive, a dansa vals la un bal, a conversa la un ceai, a schimba vizite, scrisori sau cadouri nu înseamnă a munci, pentru păstrarea și consolidarea capitalului social al nobilului aceste activități sunt de primă importanță. Acest capital social poate fi definit, după Bourdieu, ca „ansamblul resurselor susceptibile de a fi mobilizate grație apartenenței la o rețea de relații între agenți dotați cu capital“.

Bourdieu vorbește și despre capitalul simbolic, care este de fapt *farmecul*, *șarmul*, *charisma*, acel ceva inefabil care intervine în raporturile dintre oameni și care nu poate fi perceput decât de ochii educați să-l vadă. Pentru ca noblețea să existe, trebuie să existe acei oameni care să creeze diferențe atât de subtile față de manierele vulgului încât doar cei „distingiți“ să le poată percepe. Vulgaritatea constă tocmai în lipsa capacității de a crea aceste discrete semne ale distincției și de a le recunoaște la alții. Capitalul simbolic este bazat pe cunoaștere, dar nu pe o cunoaștere de tip intelectual, ci pe un simț practic. Am spune noi, pe stăpânirea uzanțelor, ca „om de lume“. El folosește instrumentul distincției, al discriminării în funcție de criterii subtile, pentru a acumula glorie, onoare, reputație, vizibilitate, celebritate. Nobilul se definește prin raportare la ceilalți nobili și la ne-nobili. Iar între nobili există în permanență o competiție, pentru a ști care este cu adevărat nobil și, dintre cei cu adevărat nobili, care sunt *mai* nobili decât ceilalți. Mitologiile genealogice sunt și ele parte a încercării de a acumula cât mai mult din acest labil și fragil capital, care depinde întotdeauna de privirea celuilalt. Noblețea vine din credința nobilului în sine și din credința investită în el de cei care nu sunt nobili, iar recunoașterea

vine prin cunoaștere genealogică. Memoria de familie și înrădăcinarea într-un trecut anume sunt lucrurile esențiale care separă *habitusul* nobiliar de cel burghez, orientat către profesionalizare. Puterea simbolică stă în capacitatea de a transforma arbitrariul istoric în diferență naturală.

Ce, unde și când: domeniul cercetării

Subiectul central al cărții îl reprezintă familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Cu toate specificitățile care separă boierimea valahă de cea moldavă, asemănările dintre cele două grupuri sunt mult mai numeroase și motivează alăturarea lor: originile acestor familii, impunerea lor ca elită politică a celor două principate, înrudirile dintre ele, interesele comune și destinele similare ale celor două formațiuni statale sunt toate argumente în acest sens. Alegerea boierimii pentru un studiu asupra imaginarului genealogic românesc nu este, desigur, întâmplătoare. Pentru o regiune în care sursele genealogistului sunt destul de sărace, interesul memorial al elitei boierești este singurul care poate oferi suficient material de studiu. În plus, dorința de legitimare și contactul cu alte spații culturale este apanajul aproape exclusiv al boierimii, singura clasă politică a principatelor române, timp de aproape șase secole, fapt pentru care, în mod firesc, și mitologiile genealogice ale familiilor boierești sunt mult mai prezente, mai variate și li se acordă mult mai multă atenție, cu atât mai mult cu cât accesul la putere este determinat de naștere. Genealogia este, așadar, un capital cât se poate de concret.

Însă nici restrângerea analizei la familiile boierești nu clarifică definitiv lucrurile, în lipsa unei definiții riguroase, în istoriografia română, a categoriei boierești și, mai ales, în lipsa unui repertoriu definitiv al acestor familii. În funcție de criteriul admis – proprietatea asupra pământului, averea sau dregătoria –, contingentele de familii recunoscute

ca boierești se pot modifica simțitor. Există familii foarte vechi care nu au deținut niciodată mari dregătorii, dar și familii foarte bogate, care au dat chiar domnitori, dar care sunt de extracție mai modestă (dacă ne gândim, spre exemplu, la Bibești). Iar miile de boieriri din secolul al XIX-lea au produs foarte rar familii care să se integreze în corpul boierimii. Din toate aceste motive, o oarecare doză de empirism nu poate fi eliminată din selectarea familiilor. Vor fi considerate boierești acele familii atestate în istoria celor două principate ca aparținând boierimii, recunoscute ca atare în societate, prezente în arhondologiile din secolul al XIX-lea și studiate de genealogiștii români. Din fericire, imaginarul genealogic însuși ne vine în ajutor și elimină aproape cu desăvârșire riscul selectării greșite: în general, mitologiile genealogice pe care le vom discuta apar la familii a căror apartenență la boierime nu poate fi pusă la îndoială.

Secolul al XIX-lea pare straniu ca teritoriu temporal pentru studierea unor mitologii genealogice. Nu trebuie să uităm însă distanța care ne desparte de vestul, dar și de sudul Europei: dacă în Franța, Anglia sau Italia epocile de glorie ale imaginarului genealogic pot fi considerate Evul Mediu și Renașterea, în Moldova și în Țara Românească aceste mituri își fac simțită prezența mult mai târziu. Așa cum voi încerca să demonstrez, cele mai multe construcții mitologice sunt potențate de contactul cu aristocrațiile occidentale, deja versate în manevrarea imaginarului genealogic ca instrument de sporire a prestigiului. Cele câteva cazuri notorii de mitologii genealogice anterioare sfârșitului secolului al XVIII-lea își fac apariția la familii și la personaje care au legături cu lumea apuseană: Despot Vodă, Movileștii, Dimitrie Cantemir.

Perioada pe care vom încerca să o defrișăm din punctul de vedere al imaginarului genealogic începe la finele secolului al XVIII-lea (adică la începutul deschiderii către Occident, inclusiv prin raporturile boierimii cu ofițerimea rusă), include secolul al XIX-lea și se oprește la Primul Război

Mondial. Unii istorici vor opina că boierimea dispare odată cu desființarea privilegiilor boierești și că nu mai putem vorbi de boieri la 1880 sau la 1914. E exagerată această viziune îngust legalistă: nu numai că familiile boierești continuă să dețină puterea politică și o importantă pondere economică până la Primul Război Mondial – care va reprezenta într-adevăr o ruptură, din cauza exproprierilor și a pierderii monopolului politic –, dar familiile boierești păstrează, în general, o conștiință puternică de grup, practică în continuare un anumit grad de endogamie și își perpetuează valorile și patrimoniul memorial, inclusiv mitologiile genealogice. A întrerupe analiza imaginarului boieresc în momentul dispariției privilegiilor ar fi ca și cum studiul aristocrației franceze s-ar opri la 1789 sau la 1848. Rămânem, așadar, la acest „lung secol al XIX-lea“.

Cum: precizări metodologice

Studiul imaginarului genealogic a produs arareori lucrări dedicate exclusiv acestui fenomen. În general, cele mai multe date pot fi descoperite în sintezele despre Grecia antică, Roma antică, Evul Mediu european, în lucrări de genealogie. În privința imaginarului genealogic românesc, sintezele lipsesc cu desăvârșire.

Există totuși câteva studii și cărți importante, care pot oferi un solid eșafodaj metodologic. Primii care s-au ocupat de miturile genealogice au fost specialiștii în istoria Greciei antice. Cu toată distanța temporală față de un imaginar tardiv de secol XIX, o lucrare precum *Généalogies mythiques*, coordonată de D. Auger și S. Saïd, poate fi de mare interes pentru rafinarea metodelor de cercetare și de interpretare. De imaginarul genealogic al dinastiilor imperiale romane s-a ocupat François Chausson, în excelentul său studiu *Stemmata Aurea*, dedicat ideologiei imperiale din secolul al IV-lea d.Hr.